

مُلْحَةُ الْأَعْرَابِ

تأليف:

ابومحمد قاسم بن علي مريزي بصرى

وفات:

سال ٥١٦ هجرى قمرى

ترجمه و شرح:

سيد مسلم تفت دار

مدرسه اميريه

جزيره قشم – گياهدان

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

بَابُ: الْأَفْعَالِ الَّتِي رَفَعَهَا بِثَبَاتِ التُّونِ:

۳۳۳. وَخَمْسَةٌ تَحْذِفُ مِنْهُنَّ الطَّرْفَ فِي نَصْبِهَا فَأَلْقِيهِ وَلَا تَخْفُ

۳۳۳. و پنج [فعل اند که] در حالت نصب، گوشه‌ی آنها را حذف می‌کنی پس آن را ببنداز و نترس.

شرح:

در فعل مضارع، پنج فعل وجود دارد که مرفوع به ثبوت نون و منصوب و مجزوم به حذف نون می‌شوند. به این پنج فعل **أَمْثَلَةُ الْخُمْسَةِ** گفته می‌شود. این پنج فعل عبارتند از: **تَفَعَّلَانِ، يَفَعَّلَانِ، تَفَعَّلُونَ، يَفَعَّلُونَ، تَفَعَّلِينَ.**

۳۳۴. وَهِيَ - لَقِيتَ الْخَيْرَ - تَفَعَّلَانِ وَيَفَعَّلَانِ فَأَعْرِفِ الْمَبْنِي

۳۳۴. و آنها - تو را خیر رسد - تَفَعَّلَانِ و يَفَعَّلَانِ است پس الفاظ را بشناس.

شرح:

اعراب تَفَعَّلَانِ و يَفَعَّلَانِ:

تَفَعَّلَانِ: فِعْلٌ مُضَارِعٌ، مَرْفُوعٌ وَعَلَامَةٌ رَفْعِهِ ثُبُوتُ التُّونِ وَالْفُ التَّنْيِيَّةِ فِي مَحَلِّ رَفْعِ فَاعِلٍ.

۳۳۵. وَتَفَعَّلُونَ ثُمَّ يَفَعَّلُونَا وَأَنْتِ يَا أَسْمَاءُ تَفَعَّلِينَا

۳۳۵. و تَفَعَّلُونَ سپس يَفَعَّلُونَ، و تو ای اسماء انجام می‌دهی [تَفَعَّلِينَ].

شرح:

اعراب تَفَعَّلُونَ و يَفَعَّلُونَ و تَفَعَّلِينَ:

تَفَعَّلُونَ و يَفَعَّلُونَ: فِعْلٌ مُضَارِعٌ، مَرْفُوعٌ وَعَلَامَةٌ رَفْعِهِ ثُبُوتُ التُّونِ وَوَاوُ الْجَمَاعَةِ فِي مَحَلِّ رَفْعِ فَاعِلٍ.

تَفَعَّلِينَ: فِعْلٌ مُضَارِعٌ، مَرْفُوعٌ وَعَلَامَةٌ رَفْعِهِ ثُبُوتُ التُّونِ وَيَاءُ الْمُؤَنَّثَةِ الْمُخَاطَبَةِ فِي مَحَلِّ رَفْعِ فَاعِلٍ.

۳۳۶. فَهَذِهِ تَحْذِفُ مِنْهَا التُّونُ فِي نَصْبِهَا لِيُظْهَرَ السُّكُونُ

۳۳۶. پس این‌ها در حالت نصب، نون از آنها حذف کرده می‌شود تا سکون ظاهر شود.

شرح:

لِيُظْهِرَ السُّكُونُ: مراد از این جمله این است که بعد از حذف نون، آخر فعل، ساکن می‌گردد. مانند: أَنْ تَفْعَلَا، أَنْ يَفْعَلَا، أَنْ تَفْعَلُوا، أَنْ تَفْعَلِي.

٣٣٧. تَقُولُ لِلزَّيْدَيْنِ: لَنْ تَنْطَلِقَا وَفَرَقَدَا السَّمَاءَ لَنْ يَفْتَرِقَا

٣٣٧. به دو زید می‌گویی: نروید. و دو فرقد آسمان هرگز جدا نمی‌شوند.

شرح:

اعراب لَنْ تَنْطَلِقَا.

لَنْ: حَرْفُ نَفْيٍ وَنَصْبٍ وَاسْتِقْبَالٍ. تَنْطَلِقَا: فِعْلٌ مُضَارِعٌ، مَنْصُوبٌ بِ(لَنْ)، عَلَامَةُ نَصْبِهِ حَذْفُ التَّوْنِ، وَالْفُ التَّنِينِيَّةُ فِي مَحَلِّ رَفْعِ فَاعِلٍ.

اعراب: فَرَقَدَا السَّمَاءَ لَنْ يَفْتَرِقَا.

فَرَقَدَا: مُبْتَدَأٌ، مَرْفُوعٌ بِالْإِبْتِدَاءِ، وَعَلَامَةُ رَفْعِهِ الْأَلِفُ نِيَابَةً عَنِ الضَّمَّةِ. السَّمَاءِ: مُضَافٌ إِلَيْهِ، مَجْرُورٌ وَعَلَامَةُ جَرِّهِ الْكَسْرَةُ. لَنْ: حَرْفُ نَفْيٍ وَنَصْبٍ وَاسْتِقْبَالٍ. يَفْتَرِقَا: فِعْلٌ مُضَارِعٌ، مَنْصُوبٌ بِ(لَنْ)، عَلَامَةُ نَصْبِهِ حَذْفُ التَّوْنِ، وَالْفُ التَّنِينِيَّةُ فِي مَحَلِّ رَفْعِ فَاعِلٍ. وَالْجُمْلَةُ فِي مَحَلِّ رَفْعِ خَبَرٍ.

٣٣٨. وَجَاهِدُوا يَا قَوْمَ حَتَّى تَغْنَمُوا وَقَاتِلُوا الْكُفَّارَ كَيْمَا يُسْلِمُوا

٣٣٨. و ای قوم من! جهاد کنید تا غنیمت بدست آورید. و با کفار بجنگید تا مسلمان

شوند.

اعراب جَاهِدُوا يَا قَوْمَ حَتَّى تَغْنَمُوا.

جَاهِدُوا: فِعْلٌ أَمْرٌ مَبْنِيٌّ عَلَى حَذْفِ التَّوْنِ، وَوَاوُ الْجَمَاعَةِ فِي مَحَلِّ رَفْعِ فَاعِلٍ. يَا: حَرْفُ نِدَاءٍ. قَوْمَ: مُنَادَا، مُضَافٌ، مَنْصُوبٌ وَعَلَامَةُ نَصْبِهِ فَتْحَةُ مُقَدَّرَةٍ عَلَى مَا قَبْلَ يَاءِ الْمُتَكَلِّمِ الْمَحذُوفَةِ مَنَعَ مِنْ ظُهُورِهَا اشْتِعَالُ الْمَحَلِّ بِحَرَكَةِ الْمُنَاسَبَةِ. وَيَاءُ الْمُتَكَلِّمِ الْمَحذُوفَةِ فِي مَحَلِّ جَرِّ مُضَافٍ إِلَيْهِ. حَتَّى: حَرْفُ غَايَةِ وَجَرِّ. تَغْنَمُوا: فِعْلٌ مُضَارِعٌ، مَنْصُوبٌ بِ(أَنْ) مُضَمَّرَةٌ وَجُوبًا بَعْدَ حَتَّى، وَعَلَامَةُ نَصْبِهِ حَذْفُ التَّوْنِ، وَوَاوُ الْجَمَاعَةِ فِي مَحَلِّ رَفْعِ فَاعِلٍ. وَالْمَصْدَرُ الْمُنْسَبُوكُ مِنْ حَتَّى وَمَا بَعْدَهَا فِي مَحَلِّ جَرِّ بِ(إِلَى) الْمُقَدَّرَةِ، وَالتَّقْدِيرُ: جَاهِدُوا إِلَى غُنْمِكُمْ أَمْوَالَ الْكُفَّارِ.

اعراب قَاتِلُوا الْكُفَّارَ كَيْمَا يُسْلِمُوا.

قَاتِلُوا: فِعْلٌ أَمْرٌ مَبْنِيٌّ عَلَى حَذْفِ الثُّونِ، وَوَاوُ الْجَمَاعَةِ فِي مَحَلِّ رَفْعٍ فَاعِلٌ. الْكُفَّارُ: مَفْعُولٌ بِهِ، مَنْصُوبٌ وَعَلَامَةٌ نَصْبِهِ الْفَتْحَةُ. كَيْ: حَرْفٌ مَصْدَرِيٌّ وَنَصْبٌ. مَا: زَائِدَةٌ. يُسْلِمُوا: فِعْلٌ مُضَارِعٌ مَنْصُوبٌ بِ(كَيْ) ، وَعَلَامَةٌ نَصْبِهِ حَذْفُ الثُّونِ، وَوَاوُ الْجَمَاعَةِ فِي مَحَلِّ رَفْعٍ فَاعِلٌ. وَالْمَصْدَرُ الْمُنْسَبُكُ مِنْ كَيْ وَمَا بَعْدَهَا فِي مَحَلِّ جَرِّ بِاللَّامِ الْمُقَدَّرَةِ، وَالتَّقْدِيرُ: قَاتِلُوا الْكُفَّارَ لِإِسْلَامِهِمْ.

۳۳۹. وَلَنْ يَطِيبَ الْعَيْشُ حَتَّى تَسْعَدِيَ يَا هِنْدُ بِالْوَصْلِ الَّذِي يُرْوِي الصَّدي

۳۳۹. و ای هند! زندگی خوش نمی شود تا خوشبخت شوی به وصلی که تشنه را سیراب

می کند.

اعراب لَنْ يَطِيبَ الْعَيْشُ حَتَّى تَسْعَدِيَ ... يَا هِنْدُ بِالْوَصْلِ الَّذِي يُرْوِي الصَّدي.
لَنْ: حَرْفٌ نَفْيٌ وَنَصْبٌ وَاسْتِقْبَالٌ. يَطِيبُ: فِعْلٌ مُضَارِعٌ، مَنْصُوبٌ بِ(لَنْ)، عَلَامَةٌ نَصْبِهِ الْفَتْحَةُ. الْعَيْشُ: فَاعِلٌ، مَرْفُوعٌ وَعَلَامَةٌ رَفْعِهِ الضَّمَّةُ. حَتَّى: حَرْفٌ غَايَةٌ وَجَرٌّ. تَسْعَدِيَ: فِعْلٌ مُضَارِعٌ مَنْصُوبٌ بِ(أَنْ) مُضَمَّرَةٌ وَجُوبًا بَعْدَ حَتَّى، وَعَلَامَةٌ نَصْبِهِ حَذْفُ الثُّونِ، وَيَاءُ الْمُؤَنَّثَةِ الْمُخَاطَبَةِ فِي مَحَلِّ رَفْعٍ فَاعِلٌ. وَالْمَصْدَرُ الْمُنْسَبُكُ مِنْ حَتَّى وَمَا بَعْدَهَا فِي مَحَلِّ جَرِّ بِ(إِلَى) الْمُقَدَّرَةِ، وَالتَّقْدِيرُ: لَنْ يَطِيبَ الْعَيْشُ إِلَى إِسْعَادِكَ. يَا: حَرْفٌ نِدَاءٌ. هِنْدُ: مُنَادَى، مُفْرَدٌ عَلِيمٌ، مَبْنِيٌّ عَلَى الضَّمِّ فِي مَحَلِّ نَصْبٍ. بِالْوَصْلِ: جَارٌّ وَمَجْرُورٌ مُتَعَلِّقَانِ بِ(تَسْعَدِيَ). الَّذِي: فِي مَحَلِّ جَرِّ نَعْتٌ لِ(الْوَصْلِ). يُرْوِي: فِعْلٌ مُضَارِعٌ، مَرْفُوعٌ. الصَّدي: مَفْعُولٌ بِهِ.

بَابُ: الْجَوَازِمُ

۳۴۰. وَيُجْزَمُ الْفِعْلُ بِ(لَمْ) فِي النَّفْيِ وَاللَّامُ فِي الْأَمْرِ وَلَا فِي النَّهْيِ

۳۴۰. و فعل، مجزوم می شود به لَمْ در نفی و لام در امر و لا در نهی.

۳۴۱. وَمِنْ حُرُوفِ الْجَزْمِ أَيْضًا لَمَّا وَمَنْ يَزِدُ فِيهَا يَقُلُّ: أَلَمَّا

۳۴۱. و از حروف جزم همچنین لَمَّا است. و کسی که بر آن بیفزاید بگوید: أَلَمَّا.

شرح:

جوازم به دو دسته تقسیم می شوند: دسته اول که شش کلمه اند یک فعل را مجزوم می گردانند و دسته دوم که دو فعل را مجزوم می گردانند و در باب بعدی خواهند آمد.

شش کلمه ای که یک فعل را مجزوم می گردانند عبارتند از: "لَمْ، لَمَّا، أَلَمْ، أَلَمَّا، لَامُ الْأَمْرِ

وَالدُّعَاءِ، لَا النَّهْيِ وَاللُّغَاءِ.

لَمْ: لَمْ يَلِدْ:

لَمْ: حَرْفُ نَفْيٍ وَجَزْمٍ وَقَلْبٍ. يَلِدُ: فِعْلٌ مُضَارِعٌ، مَجْزُومٌ بِ(لَمْ) وَعَلَامَةٌ جَزْمِهِ السُّكُونُ، وَقَاعِلُهُ ضَمِيرٌ مُسْتَتِرٌ جَوَازًا تَقْدِيرُهُ هُوَ.

لَمَّا: لَمَّا يَذُوقُوا عَذَابٍ.

لَمَّا: حَرْفُ نَفْيٍ وَجَزْمٍ وَقَلْبٍ. يَذُوقُوا: فِعْلٌ مُضَارِعٌ، مَجْزُومٌ بِ(لَمَّا) وَعَلَامَةٌ جَزْمِهِ حَذْفُ الثَّوْنِ، وَوَاوُ الْجَمَاعَةِ فِي مَحَلِّ رَفْعٍ فَاعِلٌ. عَذَابٍ: مَفْعُولٌ بِهِ، مَنْصُوبٌ وَعَلَامَةٌ نَصْبِهِ فَتَحَةٌ مُقَدَّرَةٌ عَلَى مَا قَبْلَ يَاءِ الْمُتَكَلِّمِ الْمَحذُوفَةِ، مَنَعَ مِنْ ظُهُورِهَا اسْتِغَالُ الْمَحَلِّ بِحَرَكَةِ الْمُنَاسَبَةِ، وَيَاءُ الْمُتَكَلِّمِ الْمَحذُوفَةِ فِي مَحَلِّ جَرِّ مُضَافٍ إِلَيْهِ وَالتَّقْدِيرُ: عَذَابِي.

أَلَمْ: أَلَمْ نَشْرَحْ لَكَ صَدْرَكَ.

أ: اسْتِفْهَامٌ تَقْرِيرِيٌّ. لَمْ: حَرْفُ نَفْيٍ وَجَزْمٍ وَقَلْبٍ. نَشْرَحُ: فِعْلٌ مُضَارِعٌ، مَجْزُومٌ بِ(لَمْ) وَعَلَامَةٌ جَزْمِهِ السُّكُونُ، وَقَاعِلُهُ ضَمِيرٌ مُسْتَتِرٌ وَجُوبًا تَقْدِيرُهُ نَحْنُ. لَكَ: جَارٌ وَمَجْرُورٌ. صَدْرٌ: مَفْعُولٌ بِهِ، مَنْصُوبٌ وَعَلَامَةٌ نَصْبِهِ الْفَتْحَةُ. وَكَافُ الْخِطَابِ فِي مَحَلِّ جَرِّ مُضَافٍ إِلَيْهِ.

أَلَمَّا: أَلَمَّا أَحْسِنُ إِلَيْكَ.

الْمَا: أ: اسْتَفْهَامٌ تَقْرِيرِيٌّ. لَمَّا: حَرْفٌ نَفْيٌ وَجَزْمٌ وَقَلْبٌ. أَحْسَنُ: فِعْلٌ مُضَارِعٌ، مَجْزُومٌ بِ(لَمْ) وَعَلَامَةٌ جَزْمِيهِ السُّكُونُ، وَفَاعِلُهُ ضَمِيرٌ مُسْتَتِرٌ وَجُوبًا تَقْدِيرُهُ أَنَا. إِلَيْكَ: جَارٌ وَمَجْرُورٌ.

لَا مُمْ الْأَمْرُ: لِيُنْفِقَ ذُو سَعَةٍ.

ل: لَا مُمْ الْأَمْرُ. يُنْفِقُ: فِعْلٌ مُضَارِعٌ، مَجْزُومٌ بِ(لَمْ) وَعَلَامَةٌ جَزْمِيهِ السُّكُونُ. ذُو: فَاعِلٌ، مَرْفُوعٌ وَعَلَامَةٌ رَفْعِهِ الْوَاوُ نِيَابَةٌ عَنِ الضَّمَّةِ، لِأَنَّهُ مِنْ أَسْمَاءِ الْخُمْسَةِ. سَعَةٍ: مُضَافٌ إِلَيْهِ، مَجْرُورٌ وَعَلَامَةٌ جَرِّهِ الْكَسْرَةُ.

لَا مُمْ الدُّعَاءِ: لِيَقْضِ عَلَيْنَا رَبُّكَ.

ل: لَا مُمْ الدُّعَاءِ. يَقْضِ: فِعْلٌ مُضَارِعٌ، مَجْزُومٌ بِ(لَمْ) الدُّعَاءِ وَعَلَامَةٌ جَزْمِيهِ حَذْفُ حَرْفِ الْعِلَّةِ مِنْ آخِرِهِ وَهُوَ الْيَاءُ وَالْكَسْرَةُ دَلِيلٌ عَلَيْهَا. عَلَيْنَا: جَارٌ وَمَجْرُورٌ. رَبُّ: فَاعِلٌ، مَرْفُوعٌ وَعَلَامَةٌ رَفْعِهِ الضَّمَّةُ. وَكَأَنَّ الْخِطَابَ فِي مَحَلِّ جَرِّ مُضَافٍ إِلَيْهِ.

لَا التَّهْيِ: لَا تَغْلُوا فِي دِينِكُمْ.

لَا: لَا التَّهْيِ. تَغْلُوا: فِعْلٌ مُضَارِعٌ، مَجْزُومٌ بِ(لَا) التَّهْيِ وَعَلَامَةٌ جَزْمِيهِ حَذْفُ التَّوْنِ، وَوَاوُ الْجَمَاعَةِ فِي مَحَلِّ رَفْعِ فَاعِلٍ. فِي: حَرْفٌ جَرٌّ. دِينَ: مَجْرُورٌ بِحَرْفِ الْجَرِّ وَعَلَامَةٌ جَرِّهِ الْكَسْرَةُ. كُمْ: فِي مَحَلِّ جَرِّ مُضَافٍ إِلَيْهِ.

لَا الدُّعَاءِ: لَا تُوَاخِذْنَا.

لَا: لَا الدُّعَاءِ. تُوَاخِذُ: فِعْلٌ مُضَارِعٌ، مَجْزُومٌ بِ(لَا) الدُّعَاءِ وَعَلَامَةٌ جَزْمِيهِ السُّكُونُ. وَفَاعِلُهُ ضَمِيرٌ مُسْتَتِرٌ وَجُوبًا تَقْدِيرُهُ أَنْتَ. نَا: فِي مَحَلِّ نَصْبِ مَفْعُولٍ بِهِ.

٣٤٢. تَقُولُ: لَمْ يَسْمَعْ كَلَامَ مَنْ عَدَلَ وَلَا تُخَاصِمُ مَنْ إِذَا قَالَ فَعَلَ

٣٤٢. می گویی: نشنید کلام کسی که سرزنش کرد. و ستیزه نکن با کسی که هرگاه

گفت: انجام می دهد.

٣٤٣. وَخَالِدٌ لَمَّا يَرِدُ مَعَهُ مَنْ وَرَدَ وَمَنْ يَوَدُّ فَلْيُوَاصِلْ مَنْ يَوَدُّ

٣٤٣. و خالد هنوز وارد نشده است همراه کسی که وارد شدند. و کسی که دوست دارد

ارتباط برقرار کند با کسی که دوست دارد.

شرح: در دو بیت فوق، چهار فعل "لَمْ يَسْمَعْ" و "لَا تُخَاصِمَ" و "لَمَّا يَرِدُ" و "لِيُوَاصِلَ" حروف جزم بر آنها داخل شده و مجزوم به سکون شده‌اند.

۳۴۴. وَإِنْ تَلَّاهُ أَلْفٌ وَلَا مُمْ فَلَيْسَ غَيْرُ الْكَسْرِ وَالسَّلَامِ

۳۴۴. و اگر الف و لام به دنبال آن آمد پس غیر از کسر نیست. و سلام [بر تو باد].

۳۴۵. تَقُولُ: لَا تَنْتَهَرِ الْمَسْكِينَا وَمِثْلُهُ: لَمْ يَكُنِ الَّذِينَ

۳۴۵. می‌گویی: مسکین را نران. و مانند آن: لَمْ يَكُنِ الَّذِينَ كَفَرُوا [بینه/۱].

شرح:

هرگاه فعل مضارعی مجزوم شد و بعد از آن [ال] آمد التقاء ساکنین حادث می‌شود. برای خلاصی از آن باید آخر فعل مضارع را کسره داد. این کسره، کسره‌ی عارض نامیده می‌شود که در بیت ۲۷ در مورد آن مطالبی عرضه شد.

اعراب لَا تَنْتَهَرُ: لَا: حَرْفٌ نَهْيٌ. تَنْتَهَرُ: فِعْلٌ مُضَارِعٌ، مَجْزُومٌ بِلَا التَّهْيِ وَعَلَامَةٌ جَزْمِهِ السُّكُونُ، وَقَاعِلُهُ ضَمِيرٌ مُسْتَتِرٌ وَجُوبًا تَقْدِيرُهُ أَنْتَ.

اما اعراب لَا تَنْتَهَرِ الْمَسْكِينِ: لَا: حَرْفٌ نَهْيٌ. تَنْتَهَرِ: فِعْلٌ مُضَارِعٌ، مَجْزُومٌ بِلَا التَّهْيِ وَعَلَامَةٌ جَزْمِهِ سُكُونٌ مُقَدَّرٌ عَلَى آخِرِهِ، مَنَعٌ مِنْ ظُهُورِهَا اسْتِغَالُ الْمَحَلِّ بِحَرَكَةِ التَّخْلِصِ مِنَ التَّقَاءِ السَّاكِنِينَ. وَقَاعِلُهُ ضَمِيرٌ مُسْتَتِرٌ وَجُوبًا تَقْدِيرُهُ أَنْتَ. الْمَسْكِينِ: مَفْعُولٌ بِهِ، مَنصُوبٌ وَعَلَامَةٌ نَصْبِهِ الْفَتْحَةُ.

۳۴۶. وَإِنْ تَرَّ الْمُعْتَلَّ فِيهَا رَدْفًا أَوْ آخَرَ الْفِعْلِ فَسَمَهُ الْحَذْفًا

۳۴۶. و اگر حرف عله قبل از حرف آخر یا در آخر فعل دیدی پس با حذف، آن را علامت

کن.

۳۴۷. تَقُولُ: لَا تَأْسُ وَلَا تُؤْذُ وَلَا تَقُلْ بِلَا عِلْمٍ وَلَا تَحْسُ الظَّلَا

۳۴۷. می‌گویی: اندوهگین نشو، و اذیت نکن، و بدون علم نگو، و خمر ننوش.

۳۴۸. وَأَنْتَ يَا زَيْدُ فَلَا تَزِدْ عَنَّا وَلَا تَبِعْ إِلَّا بِنَقْدٍ فِي مَنَى

۳۴۸. و تو ای زید! خستگی را نیفزا، و در منی جز به نقد نفروش.

شرح:

اگر حرف عله در آخر فعل مضارع قرار گرفت جهت مجزوم کردن، حرف عله را حذف می‌کنیم. مانند:

مثال برای واو: لَا تَحْسُ: لَا: حَرْفُ نَهْيٍ. تَحْسُ: فِعْلٌ مُضَارِعٌ، مَجْزُومٌ بِ[لَا النَّهْيِ] وَعَلَامَةٌ جَزْمِهِ حَذْفُ حَرْفِ الْعِلَّةِ مِنْ آخِرِهِ وَهُوَ الْوَاوُ وَالضَّمَّةُ دَلِيلٌ عَلَيْهَا، وَقَاعِلُهُ ضَمِيرٌ مُسْتَتِرٌ وَجُوبًا تَقْدِيرُهُ أَنْتَ.

مثال برای الف: لَا تَأْسُ: لَا: حَرْفُ نَهْيٍ. تَأْسُ: فِعْلٌ مُضَارِعٌ، مَجْزُومٌ بِ[لَا النَّهْيِ] وَعَلَامَةٌ جَزْمِهِ حَذْفُ حَرْفِ الْعِلَّةِ مِنْ آخِرِهِ وَهُوَ الْأَلِفُ وَالْفَتْحَةُ دَلِيلٌ عَلَيْهَا، وَقَاعِلُهُ ضَمِيرٌ مُسْتَتِرٌ وَجُوبًا تَقْدِيرُهُ أَنْتَ.

مثال برای یاء: لَا تُؤْذُ: لَا: حَرْفُ نَهْيٍ. تُؤْذُ: فِعْلٌ مُضَارِعٌ، مَجْزُومٌ بِ[لَا النَّهْيِ] وَعَلَامَةٌ جَزْمِهِ حَذْفُ حَرْفِ الْعِلَّةِ مِنْ آخِرِهِ وَهُوَ الْيَاءُ وَالْكَسْرَةُ دَلِيلٌ عَلَيْهَا، وَقَاعِلُهُ ضَمِيرٌ مُسْتَتِرٌ وَجُوبًا تَقْدِيرُهُ أَنْتَ.

اما اگر حرف عله در عین الفعل از فعل مضارع مجزوم قرار داشت بعلت التقاء ساکنین باز هم حرف عله حذف می شود. مانند:

مثال برای واو: تَقُولُ: با افزودن لا نهي به آن، مجزوم به سکون می شود: لَا تَقُولُ. مشاهده می کنیم که التقاء ساکنین حادث می شود در نتیجه واو حذف می شود: لَا تَقُلُ.

مثال برای الف: تَزْدَادُ: با افزودن لا نهي به آن، مجزوم به سکون می شود: لَا تَزْدَادُ. مشاهده می کنیم که التقاء ساکنین حادث می شود در نتیجه واو حذف می شود: لَا تَزْدَدُ.

مثال برای یاء: تَبِيعُ: با افزودن لا نهي به آن، مجزوم به سکون می شود: لَا تَبِيعُ. مشاهده می کنیم که التقاء ساکنین حادث می شود در نتیجه واو حذف می شود: لَا تَبِعُ.

فعل های "لَا تَقُلُ، لَا تَزْدَدُ و لَا تَبِعُ" مجزوم به سکون، اعراب کرده می شوند.

۳۴۹. وَالْجَزْمُ فِي الْخَمْسَةِ مِثْلَ التَّصْبِ فَاَنْتَعَ بِإِيْجَازِي وَقُلْ لِي: حَسْبِي

۳۴۹. و جزم در امثله خمسه مانند نصب [به حذف نون] است. پس به سخن مختصر و مفیدم قانع شو و به من بگو: مرا کافی است.

شرح:

امثله خمسه، مجزوم به حذف نون می شوند. مانند:

لَمْ يَفْعَلَا: لَمْ: حَرْفُ نَهْيٍ وَجَزْمٌ وَقَلْبٌ. يَفْعَلَا: فِعْلٌ مُضَارِعٌ، مَجْزُومٌ بِ[لَمْ] وَعَلَامَةٌ جَزْمِهِ حَذْفُ التَّوْنِ. وَالْأَلِفُ التَّنْبِيَةُ فِي مَحَلِّ رَفْعِ فَاعِلٍ.

لَمْ يَفْعَلُوا: لَمْ: حَرْفُ نَفْيٍ وَجَزْمٍ وَقَلْبٍ. يَفْعَلُوا: فِعْلٌ مُضَارِعٌ، مَجْزُومٌ بِـ[لَمْ] وَعَلَامَةٌ
جَزْمِهِ حَذْفُ التَّوْنِ. وَوَاوُ الْجَمَاعَةِ فِي مَحَلِّ رَفْعٍ فَاعِلٌ.

لَمْ تَفْعَلِي: لَمْ: حَرْفُ نَفْيٍ وَجَزْمٍ وَقَلْبٍ. تَفْعَلِي: فِعْلٌ مُضَارِعٌ، مَجْزُومٌ بِـ[لَمْ] وَعَلَامَةٌ
جَزْمِهِ حَذْفُ التَّوْنِ. وَيَاءُ الْمُؤَنَّثَةِ الْمُخَاطَبَةِ فِي مَحَلِّ رَفْعٍ فَاعِلٌ.